

לדמותו של יואב בן צרויה

שמריה גרשוני

ראשי פרקים:

1. יואב – "לראש ולשר"
2. "דמי חנם אשר שפך יואב"
3. "בעבור סבב את פני הדבר"
4. "ואחרי אבשלום לא נטה"
5. "יואב בן צרויה החל למנות"
6. "מי אשר לדוד – אחרי יואב"

יואב, האיש החזק בממלכת דוד, הצטייר מאז ומעולם ביחסו לדוד כאמביוולנטי ביותר. מחד, נאמן לדוד עד מוות, מאידך, לכל אורך התקופה בה הם חיים נראה כי יואב פעם אחר פעם עובר על ציווייו של דוד ועושה ככל העולה על רוחו. במאמר זה אנסה להאיר את דמותו של יואב, ואראה כי יואב, לכל אורך הדרך שעשה עם דוד היה נאמן לו לחלוטין, ומעבר לכך. מול עיניו של יואב התרקמה מלכות ישראל, ולעיתים יואב לא הפנים את המעבר משליטה של שבט או משפחה למלוכה*.

יואב – "לראש ולשר" (דברי הימים-א' י"א ו')

יואב מתואר כראש הסנהדרין¹ גדול בתורה וגיבור במלחמה². מייחוסו במקרא ניתן

* מקורות שנוכיר ללא ציון שם הספר, מכוונים לספר שמואל ב'.

1 תנחומא סוף מסעי ורד"ק אצלנו כ"ג ח' ע"פ ירושלמי מכות פ"ב ה"ו. הכוונה לסנהדרין קטנה בלבד

ללמוד הרבה. באופן בלתי מקובל, שמו של אביו של יואב איננו מוזכר כלל במקרא³ והעניין אומר דרשני, במיוחד בהתחשב בכך שיואב תמיד מוזכר כבנה של צרויה. מיהי צרויה? צרויה הייתה בתו של ישי אבי דוד⁴. רד"ק רואה בכך סיבה לייחוס יואב לאמו: "לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד"⁵. רב שרירא גאון מביא שהסיבה לייחוס יואב לאמו היה בשל גדלות מעשיה⁶. על פי הצעה אחרת נתאלמנה צרויה בגיל צעיר וגידלה את ילדיה לבדה⁷. צרויה הייתה גם אחותה של אביגיל, אמו של עמשא בן יתר⁸,

(השווה לשושלת הקבלה שמציג הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה. בתקופה שבה חי יואב היה שמואל ראש הסנהדרין, אחריה היה דוד – שאולי אף דן בפועל [סנהדרין י"ט ע"א]).

2 פסיקתא רבה י"א ג'.

3 אם כי מתשובתו של רב האי גאון (תשובות הגאונים כתוספת לספר 'עט סופר לרד"ק', ליק התרכ"ד, הוצאת 'מקיצי נרדמים', עמ' ח' תשובה י"ב): "שם אביהם [של בני צרויה] ידוע הוא כמו שכתוב (דברי הימים א' ד' י"ד): 'ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים', משמע שסבר שכן היה ידוע שם אבי בני צרויה, אע"פ שלא מובן כך מפשט פסוק זה. את הסיבה לכך שהוזכרה דווקא אמו של יואב הוא תולה באותה סיבה שמביא הרד"ק להלן.

4 דברי הימים א' ב' ט"ז. אצלנו, י"ז כ"ה, היא מוזכרת כבתו של "נחש". חז"ל דרשו שישי מכונה נחש כיון "שמת בעטיו של נחש" (בבא בתרא י"ז ע"א). יהודה קיל מציע בפירוש דעת מקרא שישי נקרא נחש בשל ייחוסו לנחשון בן עמינדב, נשיא שבט יהודה (רות ד' כ"ב-ב). ייתכן כי הוא מכונה כך כדי ליצור הקבלה בינו ובין משפחתו לבין "שבי בן נחש מרבת בני עמון", המוזכר בשמואל שם, שני פסוקים מאוחר יותר. בעניין העקרוני של חילופי שמות אנשים בין דברי הימים לספרי הנביאים, ראה דברי הרב חיים העליר במבואו לספר המצוות לרמב"ם, ירושלים תש"ו, עמ' י"א.

5 רד"ק על ג' ל"ט.

6 איגרת רב שרירא גאון, מהדורת ב"מ לוי עמ' 129.

7 כך מציע יהודה קיל. על פי הצעה זו ניתן להציע הסבר פסיכולוגי לכך ש"האנשים האלה בני צרויה קשים ממני" (ג' ל"ט) – בשל ילדותם הקשה כיתומים, ולכן ציון בפירוש שהם בני צרויה. למרות זאת, כאשר דוד מקלל את יואב לאחר מות אבנר (ברמזו גם לאבישי) הוא מדבר דווקא על אביו, ולא אמו: "יחלו על ראש יואב ואל כל בית אביו" (ג' כ"ט). אין זה מפתיע, שהרי בית אמו של אבישי הוא משפחתו של דוד. בה במידה ניתן להציע את חוסר הדומיננטיות של אביהם של בני צרויה, להעדר אזכור שמו, הבולט על רקע האזכור התמידי של שם אימם של יואב ואבישי. ההסבר הפסיכולוגי יפה גם להצעה זו. שהרי הזכרת מישהו ללא ציון שמו הפרטי, בא לציין זלזול, כאילו אין למדובר משמעות בפני עצמו, אלא רק כבן לאב ידוע ומכובד. השווה: 'בן קיש' (שמואל א' י"א), 'בן ישי' (שם כ' ז'), 'בן אחיטוב' (שם כ"ב י"ב), 'בן שאול' (ד' א'). וכן בדברי חז"ל (מדרש תהילים ד'): "עד מה כבודי לכלימה – עד מתי מכלימים אתם וקורין אותי 'בן ישי'... ולית לי שם?". לכן קשה להסתפק בהסברו של הרד"ק (ג' ל"ט): "וזכר [דוד המלך] צרויה אמם ולא זכר אביהם, כלומר: 'בני אחותי הם'".

8 י"ז כ"ה: "ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב". א' אלינר (בפירוש דעת מקרא שם, הערה 40) מציע שהייתה אחות דוד מאב אך לא מאם, ואביגיל הייתה אחות צרויה מאם אך לא מאב. אם כך ואם כפשט הכתובים (על פי הסבר חז"ל), הקשרים המשפחתיים בין כל הנזכרים היו הדוקים.

לימים שר צבאו של אבשלום ולאחר מכן של דוד.⁹

אנו נפגשים בו בפעם הראשונה כבדרך אגב: "ויען דוד ויאמר אל אחימלך החתי ואל אבישי בן צרויה אחי יואב..." (שמואל א' כ"ו ו'). מייחוסו של אבישי ליואב משמע שיואב היה ידוע באנשי דוד, ואולי בישראל בכלל¹⁰, אף על פי שמסדר מנייתם בדברי הימים משמע שאבישי היה גדול ממנו¹¹. ככל הנראה הצטרף יואב אל דוד עם תחילת נדודיו במדבר, שהרי כתוב: "וילך דוד משם וימלט אל מערת עדלם וישמעו אחיו וכל בית אביו וירדו אליו שמה"¹². אולם מלבד זיהויו של אבישי כ"אחי יואב" לא מוזכר שמו כלל לפני שמלך דוד בחברון.

בספר דברי הימים משמע שיואב התמנה לשר הצבא רק לאחר שהיכה את ירושלים, עיר היבוסים: "ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש"¹³. כיבוש ירושלים על ידי יואב

9 עיין י"ז כ"ה וי"ט י"ד. בענין מותו על ידי יואב, נדון בהמשך.

10 אף כי עדיין יש לשאול מדוע לא הוזכר יואב כאחד הלוחמים הפוטנציאליים לצאת לאותה פשיטה זוגית אמיצה, ייתכן כי אז יואב טרם התפרסם כלוחם ללא חת, אך בעת כתיבת הסיפור כבר הוזכר יואב במעלותיו הרבות, שהרי "מי נתלה במי? הוי אומר: קטן נתלה בגדול" (תענית ז' ע"א ועוד). גם במרד אבשלום יוחס אבישי ליואב (י"ח ב') וכן ברשימת הלוחמים הגדולים של דוד (כ"ג י"ח). ראוי לציין כי ברשימה זו הייחוס היחיד הקיים הוא ליואב (גם עשהאל מיוחס לו, בפסוק כ"ד).

11 דברי הימים א' ב' ט"ז. ביסוס נוסף לטענה יכול להיות בשמו של אבישי שפירושו 'אבי הוא ישי', כפי שקראה אמו צרויה (לבכורה?) בהתייחס לאביה ישי. גם עשהאל אחיהם כאחיו אבישי, יוחס ליואב (כ"ג כ"ד).¹² שמואל א' כ"ב א'.

13 דברי הימים א' י"א ו'. ייתכן שדוד אירגן "תחרות" בין יואב לאבישי מי יהיה הראש, והחליט על פי מבחן זה את מי ימנה. נקודה זו מערערת במידה מסוימת את הבסיס לטענה כי יואב המית את אבנר מחשש שיתפוש את מקומו כשר צבא ישראל, כיון שאז יואב טרם היה שר הצבא. אמנם יש להניח שבני צרויה היו גם קודם לכן מועמדים טבעיים לתפקיד; ובכך התייחס אליהם כאל ישות אחת, כיון שבהריגת אבנר, דוד מאשים את יואב ו"כל בית אביו" (ג' כ"ט) והנביא עצמו מעיד: "ויואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר" (שם פסוק ל'), וכאשר אבישי מציע להרוג את שמעי בן גרא שקילל את דוד, דוד מגיב: "מה לי ולכם בני צרויה" (שם י"ט כ"ג, ט"ז י'). מועמדים אחרים המוזכרים כמפקדים, כמו אחימלך החתי (שמואל א' כ"ו ו') או אתי הגתי (י"ח ב') היו פסולים מעצם היותם גוים או גרים (כמו כן ייתכן שאתי לא היה באותה תקופה בצבא דוד).

ההקפדה על קשר משפחתי בין המלך לשר הצבא הייתה קיימת עוד בימי שאול ואבנר (שהיה דודו או בן דודו של שאול), והמשיכה עם כינונה של ממלכת דוד ומינויו של יואב כשר הצבא. גם אבשלום בוחר לו שר צבא ממשפחתו, את בן דודתו (עיין דברי הימים א' ב' ט"ז) – עמשא (שלמה הוא הראשון [בעקבות הסיפור מחדש שעושה בממלכתו, ולא כאן המקום להרחיב בענין זה] שממנה לתפקיד הרגיש – מישוהו שאינו בן משפחתו [אם כי נאמנותו כבר הוכחה בימי דוד ובהכתרת שלמה עצמו למלך] – בניהו בן יהוידע שבדודאי לא היה קרוב משפחה, שכן היה כהן, עיין בדברי הימים א' כ"ז ה' וברש"י שם י"ב כ"ח). על פי זה קשה לומר כי דברי חז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב) שה"רצים הנצבים עליו" (=על שאול) – עיין שמואל א' כ"ב י"ז, הם אבנר ועמשא, אינם דרשה (כפי שכבר מצייין הרד"ק במקום). וראה להלן הערה 33.

(שכאמור, הקנה לו את תפקיד שר צבא ישראל) נעשה בגבורה¹⁴. אף על פי שלא ברור מהפסוקים מה היה טיבה של אותה גבורה, ברור שנצרכה שם גבורה ותושייה רבה, שאם לא כן לא היה מבטיח דוד הבטחה כה גדולה לכובש העיר.

במערכה מול בני עמון וארם שנשכרו על ידי עמון לעזרה, מביע דוד את ביטחונו ביואב: "וישמע דוד וישלח את יואב ואת כל הצבא הגִבְרִים" (י' ז'). במערכה זו יואב מוכיח תכסיסנות קרבית מחד ואמונה בקב"ה מאידך:

"וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל בחורי ישראל (כתוב: בישראל) ויערך לקראת ארם. ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערך לקראת בני עמון. ויאמר אם תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך. חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו וה' יעשה הטוב בעיניו. ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה בארם וינסו מפניו. ובני עמון ראו כי נס ארם וינסו מפני אבשי ויבאו העיר" (י' ט'-י"ד).

התנהגותו זו של דוד הייתה יוצאת דופן, משום שבדרך כלל יצא למלחמה בראש אנשיו¹⁵. ואולם, נראה כי חסרונו של דוד בעמידה בראש אנשיו¹⁶ גרם לאנשיו להעריך את יואב אפילו יותר ממלכם: "ויאמר אוריה אל דוד: הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות ואדְנִי יואב ועבדי אדְנִי על פני השדה..." (י"א י"א). נראה כי הכתוב משאיר להבנת הקורא מיהו 'אדְנִי' בביטוי 'עבדי אדְנִי'. האם הוא יואב המכונה 'אדְנִי' בפני דוד המלך¹⁷, או שאוריה מתכוון לדוד?

דוגמה לאחד מכיבושיו של יואב על ידי גבורתו ואומץ לבו, מובאת במדרש¹⁸:

"מעשה שהלך יואב לקינסלי מדינת עמלק¹⁹ להלחם עליה, והקיפו את החומה ששה חדשים ולא יכלו לה. אמר להם [=לאנשיו] יואב: 'עשו קלע וקלעו אותי לתוך המדינה

14 נחלקו הפרשנים בהבנת התיאור המופיע הן אצלנו, ה' ו'-ח', והן בדברי הימים א' י"א ד'-ו'. יש לעיין מדוע הושמט בספר שמואל שמו של יואב ככובש ירושלים. גם הניצחון על אדום מופיע בספר שמואל ב' כניצחון של דוד, ולעומת זאת בספר מלכים א' י"א ט"ו-ט"ז, בתהילים ס' ב' ובדברי הימים א' י"ח י"ב כניצחון של יואב (ואבשי). זאב יעבץ (תולדות ישראל ב' בתחילת 'מלחמת דוד באדום') טוען כי מדובר בשתי מלחמות שונות (בכך מיושבות עוד שתי סתירות: אדום לעומת ארם, ושנים עשר אלף לעומת שמונה עשר אלף). אמנם ניתן כמובן לומר שדוד ניצח גם אם לא היה בקרב בגופו.

15 ראה י' י"ז-י"ח, י"ח ב'-ד', וכ"א י"ז.

16 עיין מלבי"ם י"א א': "ודוד יושב בירושלים' ולא בא לעזרת השם בגיבורים".

17 חז"ל אמרו שזוהי מרידה במלכות (שבת נ"ז ע"א).

18 בית המדרש ח"ה עמ' 146.

19 אולי צריך להיות 'עמון', על פי סיום המדרש שניתן כתר מלכם לדוד וניתנה האפשרות לדוד לסיים את כיבוש העיר, תיאור המקביל לכתוב (י"ב כ"ו-ל'): "וילחם יואב ברבת בני עמון, וילכד את עיר המלוכה.

ואתי כסף וסייף והמתינו לי ארבעים יום, ואם תראו דם יוצא מתחת דלתות המדינה, דעו שאני חי. [עשו כך] ונפל יואב בתוך חצר של אלמנה אחת... ולקח יואב עשרה כסף ונתנו לה ונתנו לו לבוש משלהם ויצא למדינה, והרג מהם אלפים איש, עד שיצא הדם משערי המדינה..."

"דמי חנם אשר שכך יואב" (מלכים-א' ב' ל"א)

גם לפני הכרתו הרשמית, מעמדו של יואב היה גבוה בממלכת דוד הצעירה. בקרב הראשון בפיקודו של יואב הוא נוחל ניצחון מוחץ: "ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל²⁰. ועבדי דוד הכו מבנימן ובאנשי אבנר שלש מאות וששים איש מתו" (ב' ל'-ל"א). בקרב זה מוכיח יואב קור רוח וניתוח נכון של המצב בשטח:

"וירדפו יואב ואבישי אחרי אבנר... ויתקבצו בני בנימן אחרי אבנר²¹ ויהיו לאגדה אחת ויעמדו על ראש גבעה אחת. ויקרא אבנר אל יואב ויאמר: הלנצח תאכל חרב הלוא ידעתה²² כי מרה תהיה באחרונה, ועד מתי לא תאמר לעם לשוב מאחרי אחיהם. ויאמר יואב: חי האלהים כי לולא דברת כי מאז הבקר נעלה העם איש

וישלח יואב מלאכים אל דוד, ויאמר: 'נלחמתי ברבה, גם לכדתי את עיר המים. ועתה אסף את יתר העם וחנה על העיר ולכדה, פן אלכד אני את העיר ונקרא שמי עליה'. ויאסף דוד את כל העם וילך רבתה, וילחם בה וילכדה. ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו... ותהי על ראש דוד".

יש לציין כי עיר המים הנה עיר חיצונית לעיר, אך קרובה אליה ביותר. מהמשך הכתוב ניתן להבין שהמלך ברח לאותה עיר. המדרש רומז לכך באומרו: "ולא נשתייר מהם, אלא המלך לבדו". על הקשר בין שם האל של בני עמון – 'מלכם' למילה 'מלכם' (שמופיעה בהקשר לבני עמון חמש פעמים – מתוך שלוש עשרה פעמים! – בתנ"ך כולו), כבר עמדו רש"י (על ירמיה מ"ט א' וכן על צפניה א' ה') ורד"ק (על י"ב ל' וכן על צפניה א' ה'), על פי עבודה זרה מ"ד ע"א.

20 אמנם דרשו חז"ל (ספרי עקב נ"ב) כי עשהאל נמנה בפני עצמו בשל חשיבותו, "קשה כנגד כולם", ויש בכך מכה קשה לצבאו של דוד. וראה גם את מינויו לתפקיד כלכלי בממשלתו של דוד: "הרביעי לחדש הרביעי עשהאל אחי יואב" (דברי הימים א' כ"ז ז'). יתכן שרק יועד לתפקיד זה, בהקמת "ממשלת צללים" כלשהי, שכן עשהאל מצא את מותו עוד בטרם מלך דוד בפועל על כל ישראל. יתכן שמשום כך, נמנה יחד איתו גם בנו: "וזבדיה בנו אחריו" (שם).

21 כדאי לשים לב לביטוי 'אחרי אבנר', המציין בפעם הראשונה את מוקד רדיפתם של יואב ואבישי, ובפעם השנייה את תמיכת בני בנימן באבנר. הביטוי מראה את סף מלחמת האחים (שנמנעת הודות ליואב) ואת האיש האחראי לה.

22 ייתכן שהאות ה' במילה 'ידעתה' הובאה כדי לתאר את הלחץ שבו נתון אבנר ואת התנשפותו לאחר הבריחה מעשהאל שהיה "קל ברגליו כאחד הצביים אשר בשדה" (ב' י"ח). לעומתו, מתואר אבנר בחז"ל כבעל גוף גדול במיוחד: "נוח לו לאדם להזיז כותל בנוי שש אמות בעובי, מלהזיז רגלו אחד של אבנר" (קוהלת רבה ט' י"א). וכן לגבי פשיטתו של דוד על מחנה שאול כדי ליטול את צפחת המים של שאול: "פשט אבנר רגליו וכסהו (את דוד, מתוך שינה) בהם והיו עליו כשני עמודים" (אלפא ביתא דבן סירא, אוצר המדרשים עמ' 47).

מאחרי אחיו. ויתקע יואב²³ בשופר ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד אחרי ישראל ולא יספו עוד להלחם" (שם פסוקים כ"ד-כ"ח)

כתוצאה מכך, מבצע אבנר נסיגה: "ואבנר ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה ההוא" (שם פסוק כ"ט)²⁴. קרב זה, שהתחיל בהצעה 'משעשעת' (לדעתו של אבנר) – "ישחקו הנערים לפנינו"²⁵, ואבדן אחיו עשהאל בקרב, חרטו צלקת בלבו של יואב, שלא תימחה בקלות.

עם כינון ממלכתו של דוד, אבנר מבין כי אם רצונו להישאר בתפקידו (או לשרוד בכלל) – עליו לחבור אל דוד. הוא שולח לדוד מתוך עמדת כוח מכתב מתנשא²⁶: "למי ארץ? כרתה בריתך אתי והנה ידי עמך להסב אליך את כל ישראל" (שם ג' י"ב). לאחר 'פגישת פסגה' בין דוד לבין אבנר בחברון, מקומו של דוד²⁷, חוזר יואב, שבאותה עת לא שהה בחברון (במקרה?), מפשיטה בראש גדוד, מעין הפשיטות המתוארות בשמואל א' כ"ז. יואב שומע כי רוצח אחיו מצטעצע שוב במילים יפות: "למי ארץ?", כפי שקרא בפני יואב מספר שנים קודם: "הלנצח תאכל חרב?!". והנה דוד, לתדהמתו של יואב, משלח את אבנר בשלום. דמו של יואב רותח בקרבו והוא קורא לאבנר לשיחה בערמה²⁸, ומכהו למוות²⁹.

23 מילים דומות בצלילן למילים: "וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה". אולי כדי לומר כי בחכמה עשה יואב, שלא המשיך את מלחמת האחים.

24 ביטוי דומה מאוד לנסיגתם של המתנקשים באיש בשת, מלכו של אבנר: "ויקחו את ראשו וילכו בערבה כל הלילה" (ד' ח'). כמה סמלי הוא שמלחמת האחים הראשונה בתוך מלכות ישראל, תגורר בעקבותיה רצח של "איש צדיק" (שם י"א). אולי לכך רומז המקרא בדמיון בלשון בין שני המאורעות התכופים. אולי כדי לומר שמלכות שתחילתה במלחמת אחים עקובה מדם, לא תוכל להתקיים.

25 עיין ירושלמי פאה פ"א ה"א: "אבנר למה נהרג? ...רבי יהושע בן לוי אמר: על שעשה דמן של נערים שחוק".

26 ירושלמי שם: "וריש לקיש: על שהקדים שמו לשמו של לדוד. ה"ד: 'וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ' (ג' י"ב), כתב מן אבנר לדוד". מדרש זה מבוסס על הפסוק: "וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו..." (ג' י"ב). אין להתעלם מהכריזמה הגדולה של אבנר ויכולתו להמליך אדם, שיתרונו היחיד היותו בנו של המלך שנהרג במלחמה (אף כי טרם הוגדרו סדרי העברת מלוכה): "ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול לקח את איש בשת... וימלכהו אל הגלעד ואל האשורי ואל זירעאל ועל אפרים ועל בנימן ועל ישראל קלה" (ב' ח'-ט').

27 נראה כי למרות התייחסותו של אבנר לדוד, דוד ידע לשמור על כבודו/כבוד המלכות ודרש שאבנר יגיע אליו.

28 "בְּשִׁלִי" (ג' כ"ז) – לשון שלום או אשליה. ניתן להסביר שיואב השלה את אבנר שבה שלום.

29 אבנר הוכה על ידי יואב אל החומש (ג' כ"ז), בדיוק כפי שהרג אבנר עצמו את עשהאל. אדם נוסף שנהרג על ידי יואב אל החומש הוא עמשא. יפה השווה פ' פולק (פרקי יואב: דמותו של יואב בסיפורי דוד, בתוך: ספר יצחק אריה זליגמן א', ירושלים תשמ"ג) בין ההכאות השונות, אך לא יפה היא מסקנתו. בעוד הכאת יואב את עמשא נעשתה בכוונת תחילה, ולכן גם מתוארת כך בנחרצות: "ויכהו בה אל החמש וישפך מעיו ארצה ולא שנה לו וימת" (כ' י'). לא כן מכתו של אבנר אל עשהאל, המנסה להצטדק בפני עשהאל במהלך מרוצתו, כי

שר צבא נוסף שהומת על ידי יואב היה עמשא. כאשר מרד אבשלום הוא התבסס בעיקר על שבט יהודה, שכנראה היה בלבו על דוד שהתרחק משבטו והפך לממלכתי ולכלל ישראלי, כגון כאשר עזב את בירת יהודה – חברון, ויצר בירה חדשה לכלל האומה – ירושלים. לכן בחר לו אבשלום שר צבא משבט זה³⁰, שהיה גם קרוב משפחתו – עמשא בן דודתו (י"ז כ"ה). עם סיום המרד, מנסה דוד להחזיר את אמונו של שבט יהודה בו, ומודיע: "ולעמשא תמרו הלוא עצמי ובשרי אתה, כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב" (י"ט י"ד). כלומר, דוד עושה זאת על חשבון יואב. ייתכן שעדיין היה בלבו על יואב על שהרג את בנו אבשלום, על אף שהודה לו שצדק, כפי שנפרט להלן³¹. יואב ששמר לו אמונים במרד³², נפגע מהדחה זו. מה גם שההדחה לא נבעה מחוסר מקצועיות של יואב או ממקצועיות יתר של עמשא בן יתר.

ייתכן שצעדי הקירוב של דוד ביחס לשבט יהודה, ובכללם מינוי עמשא לשר צבא, הביאו לתסיסה בקרב שאר השבטים. את התסיסה הזו ניצל איש בליעל בשם שבע בן בכרי, אשר קרא למרד נוסף, לאחר מרד אבשלום שזה עתה דוכא. במצב עדין זה, לא יכול היה דוד לבזבז זמן. הבחירה בעמשא הוכחה כבחירה שאינה נכונה: "ויאמר המלך אל עמשא, הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים ואתה פה עמד. וילך עמשא להזעיק את יהודה ויוחר (כתיב: ויחר) מן המועד אשר יעדו" (כ' ד'–ה')³³. דוד מבין את חומרת המצב,

---

אין ברצונו להורגו, ולכאורה די במכה שתימנע מעשהאל לדבוק במרדף אחריו, אך המכה המראה בהחלט את כוונתו: "ויכהו אבנר באחרי החנית אל החמש ותצא החנית מאחוריו, ויפל שם וימת" (ב' כ"ג).
³⁰ מאותה סיבה מתחיל אבשלום את המרד מבסיס בטוח, בלב שטחו של שבט יהודה (ט"ו י'). כך נוצר מצב מפתיע שבו השבט שעומד במרכז המרד במלך, הוא השבט שממנו בא המלך המכהן.
³¹ עמ' 87. ניתן להזכיר דוגמה נוספת להחלטות חפוזות של דוד: החלטת דוד לחסל את כל בית נבל, שלולא שאביגיל עצרה אותו ברגע האחרון: "כי לולי מהרת ותבאת (כתיב ותבאתי) לקראתי, כי אם נותר לנבל עד אור הבקר משתיך בקיר" (שמואל א' כ"ה ל"ד). דוגמה אחרת לכך, היא התייחסותו למפיבשת ולנחלתו. בעוד שבתחילת מלכותו, דוד דואג להשיב למפיבשת, בנו של יהונתן את נחלתו (פרק ט'), עם תחילת מרד אבשלום (בעקבות סיפור שקרי שסיפר לו ציבא, עבדו של מפיבשת), דוד מעביר את כל נחלת מפיבשת לציבא (שם ט"ז א'–ד'). לאחר תום המרד, כשמפיבשת ניגש למלך לברר את העניין, דוד המותש גוזר את הדין במהירות: "למה תדבר עוד דבריך? אמרתי: 'אתה וציבא תחלקו את השדה'" (שם י"ט כ"ה–ל"א).
³² אף על פי שחז"ל אומרים שיואב שקל לצדד באבשלום: "והשמעה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה – אמר רב יהודה שביקש לנטות ולא נטה" (סנהדרין מ"ט ע"א). ועוד יבואר להלן עמ' 87–85.

³³ מסתבר שישנה מחלוקת בין התלמוד הבבלי לתלמוד הירושלמי, מהו המעשה שלא עשה עמשא, למרות שנצטווה על ידי מלך. בתלמוד הירושלמי (סנהדרין פ"ה ה"ב) רומזים למה שכבר הוזכר לעיל: "ויאמר המלך לרצים הניצבים עליו" (שמואל א' כ"ב י"ז). אבנר ועמשא היו, אמרו לו (לשאול): 'מה הם זכויותיך אצלנו? שנתת לנו נשק ומדים? הרי הם מוחזרין לך'". כלומר, עמשא ואבנר סרבו פקודה להרוג את כהני נוב.

ומציין: "עתה ירע לנו שבע בן בכרי מן אבשלום" (שם פסוק ו). דוד מצווה את אבישי לטפל בעניין, אך יואב יוצא יחד עם אבישי ובמהירות תופס את הפיקוד. לפתע רואים יואב ואבישי את האשם במצב הביש אליו נקלע דוד, הלוא הוא עמשא. יואב מנצל את ההזדמנות וממית את עמשא, לבל ישוב מצב זה שנית. למען התר ספקות, עמד איש מנערי יואב ליד גופתו של עמשא וקרא לנוכח הצבא: "מי אשר חפץ ביואב ומי אשר לדוד אחרי יואב!" (שם פסוק י"א). לאחר שהוסרה אבן נגף זו יכל יואב לדכא את המרד.

אף על פי שנראה כי היו ליואב נגיעות אישיות בהחלטותיו להרוג "שני אנשים צדקים וטובים ממנו"³⁴, עשה זאת רק מההבנה כי זה יהיה הדבר הנכון לממלכת ישראל. הראיה לכך היא הסכמתו לשלוח את אוריה למותו, רק בגלל בקשתו של דוד, ועוד נעמוד על כך להלן.

יואב הוא בעל עוצמה נפשית גדולה עד למאוד. גם לאחר שהודח מתפקידו, הוא חובר לאבישי לדכא את מרד שבע בן בכרי. במהלך המרד בורח שבע לתוך אבל בית מעכה, ויואב נערך לכבשה (כ' ט"ו). יואב מבין (כמו גם דוד עצמו – ראה כ' ו') כי המרד מערער לחלוטין את מלכותו של דוד ולשם כך מוכן להרוג את כל יושבי העיר. קשה לומר שיואב לא הבין את ההשלכות שמעשה כזה יכול לגרום, ובכל זאת לא היסס להתחיל במעשה זה. אצילות נפשו של יואב מתבטאת בכך שהוא תומך בדוד, גם לאחר שהוא מקולל לאחר שהרג את אבנר, בעקבות זאת שדוד מתנער מקשר למות אבנר³⁵.

התייחסותו של דוד למעשיו של יואב הנה אמביוולנטית. מצד אחד, דוד מגנה אותו בחריפות, מבזה אותו ומדיח אותו מתפקידו, אך מצד שני הוא ממשיך להחזיקו בתפקיד

התלמוד הבבלי (סנהדרין מ"ט ע"א) אומר שהפקודה שסירב לה עמשא הייתה של דוד ולא של שאול, ומייחס את האיחור של עמשא לאי רצונו לגייס תלמידי חכמים הפטורים מהגיוס. ולמרות שהייתה זו מצוות המלך, למד עמשא מיעוט, שעל פיו אין לשמוע למצוות המלך כשהן סותרות את מצוות התורה. ייתכן שהתלמוד הבבלי אינו מקבל את טענת הירושלמי, מהסיבה שכבר נכתבה לעיל, קשה לומר כי שאול שרדף את משפחתו של דוד, עד כדי כך שישי הישיש ומשפחתו חששו לחייהם והוצרכו לצאת לנדודים במדבריות עם דוד (שמואל א' כ"ב א'-ג'), יאפשר לאחיינו של דוד להיות שר בצבאו, בוודאי לא כששאול נתקף ברוח רעה ורואה בכל הסובבים אותו (כולל יהונתן בנו ואבנר שר צבאו), תומכים סמויים של דוד. במדרש הארץ ישראלית ויקרא רבה, הממשיך את אותו קו של בתי מדרש ארצישראליים, פרשה כ"ו ז', הגדילו לומר כי עמשא היה אחד ממלווי של שאול כשהלך לבעלת האוב (השני היה אבנר). יחד עם זאת יש לציין כי מן הפסוקים בדברי הימים א' י"ב ז'-ט"ט (ועיין ברש"י ובמצודת דוד שם) ניתן להבין כי לדוד היה חשש מעמשי (הלא הוא עמשא. משחק מילים: עמשי – עמך בן ישי, יכול להסביר את השינוי בשם), אולי בגלל אופיו ואולי, כפי שהציע אלינר (דעת מקרא שמואל ב' י"ז כ"ה הערה 40) בגלל חוסר הקשר המשפחתי הישיר ביניהם.

³⁴ מלכים א' ב' ל"ב.

³⁵ ג' כ"ח-כ"ט. ראה גם במדבר כ"ג י"ג.

שר הצבא לאורך כל שנות מלכותו, משום שדוד נצרך ליואב³⁶. דוד מחובר ליואב בכל מאודו³⁷, גם כשיואב כופה עליו את דעתו בענין השבת אבשלום לביתו³⁸. כך כתב בעניין הרשב"א³⁹:

"וזכור נא ענין אדונינו דוד מלכינו, אשר נהג להעלים עינו מיואב ושמעי, ואף על פי שהיו בני מות. והטענה שאמר: כי היום ידעתי שאני מלך על ישראל (על פי י"ט כ"א). כי לכל זמן מזומן, והעלמת עין מן העובר לפעמים מצוה, והכל לפי צורך השעה" אמנם בימי שלמה, "מלך שהשלום שלו"⁴⁰ – יואב איננו יכול להמשיך בתפקידו, משום שכדרכו הוא ירצה להמשיך במלחמות. מסיבה זו בסוף ימי דוד הולך יואב עם אדוניהו. דוד עצמו יודע להסתדר עם יואב, אולם מלך אחר עלול להיות בובה בידו של יואב, כפי שהיה גם איש בושט בובה בידי אבנר⁴¹. דוד מכיר את אופיו של יואב ויודע שלא יוכל לדעת את מקומו וסגולתו לעומת מלכו, ולפעול בהתאם לכך, ציווה את שלמה להרגו.

36 המלבי"ם על הפסוק: "ויואב אל כל הצבא ישראל" (כ' כ"ג) שנאמר בראש רשימת השרים המחודשת לאחר מרד שבע בן בכרי, כותב: "כי הוכרח (דוד) להשיבו אל כנו, שהרי נמשכו ישראל אחרי יואב". ומעין זה כתב גם הרד"ק (שם): "נתגאה יואב בזה הדבר כנגד דוד, ולא יכול דוד להשיבו ומינהו על כל הצבא, ושמר לו עווננו עד לאחר מותו". יואב מסר את נפשו למען דוד, גם אם לא הסכים אתו. יואב היה גם בעל טכסיסים ודיפלומט גדול (ראה התנהלותו בפרשת מניין ישראל, ועוד יוזכר להלן). לא היה מצביא גדול ממנו בכל המקרא (לא הפסיד בשום מלחמה מהרבות שעוד). כשרצו חז"ל לתת דוגמה לגיבור ישראל, הם הזכירו את יואב: המשנה (מכות י"א ע"ב) שנפסקה להלכה בזו הלשון ברמב"ם (הלכות רוצח פ"ז ה"ח): "ואפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כגון יואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול". וכן אמר רבי עקיבא (תורת כהנים בחקתי פרשה ב' פ"ה): "ושברתי את גאון עֲזָזְכֶם" (ויקרא כ"ו י"ט). אלו הגבורים שבישראל, כגון יואב בן צרויה וחבריו".

37 לציון קשר ההדוק ביניהם, כדאי לצטט את דברי רש"י (על ח' ט"ו-ט"ז): "וימלך דוד על כל ישראל, ויהי דוד עֲשֵׂה משפט וצדקה לכל עמו. ויואב בן צרויה על הצבא": "דוד גרם ליואב להיות מצליח על הצבא, לפי שעשה צדקה ומשפט, ויואב גרם לדוד לעשות משפט וצדקה, לפי שהוא דן ויואב שוטר ורודה לידו. ועוד מתוך שיואב עסק במלחמות לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט צדק". רש"י הסתמך על דברי חז"ל (סנהדרין מ"ט ע"א): "אלמלא דוד, לא עשה יואב מלחמה, ואלמלא יואב, דוד לא עסק בתורה".

38 גם אז הוא מזהה את טביעת האצבעות של יואב, כששלח את האישה התקועית. "ויאמר המלך: היד יואב אתך בכל זאת?" (י"ד י"ט). הקשר ההדוק בליבות שני האישים הללו מוזכר גם לגבי יואב (י"ד א'): "וידע יואב בן צרויה כי לב המלך על אבשלום". על פי ההרגשה זו, יוזם את מפגש המלך עם האישה התקועית.

39 שו"ת הרשב"א חלק ה' סימן רל"ח.

40 ספרא שמיני פרשה א' ועוד.

41 עיין ב' ח', ג' ו-י"א (ובמיוחד פסוק י"א), ד' א'.

כדאי לעמוד על ביטויו של דוד (ג' ל"ט): "ואנכי היום רך ומשוח מלך, והאנשים האלה בני צרויה קשים הם ממני". רך הן במובן מלך⁴² והן במובן ההפך מקשה. בכך בעצם אומר דוד: "המתינו עד שאתקשה", כעץ שגזעו עדיין רך בתחילת גדילתו. דוד עצמו מתבטא כלפי שלמה בביטוי שייחס לעצמו (דברי הימים א' כ"ב ה'): "ויאמר דוד: שלמה בני נער ורך". מעניין שגם חז"ל⁴³ השתמשו במילה 'קשה' כלפי דוד: "עדינו העצנו" (כ"ג ה')... ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ".

"בעבור סנב את פני הדבר עשה עבדך יואב" (שמואל-ב' י"ד כ')

לא אתייחס כאן לכללות מעשה דוד, בת שבע ואוריה, אלא רק לתפקידו של יואב באותו מעשה. לאחר שדוד בא אל בת שבע והיא הרה, הוא מצווה על יואב לקרוא לאוריה לשם הסחת דעתו: "וישלח דוד אל יואב שלח אלי את אוריה החתי וישלח יואב את אוריה אל דוד⁴⁴. ויבא אוריה אליו וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה⁴⁵ (י"א ו' ז'). בהמשך ניסיונו של דוד איננו צולח, והוא מחליט שיש להמית את אוריה. הוא שהרבה לגנות את שיטותיהם הנלוזות של בני צרויה⁴⁶, נזקק הפעם לשירותיו

42 כך מפורש בחז"ל, בבא בתרא ד' ע"א: "מאי רכא? מלכותא, דכתיב: 'אנכי היום רך ומשוח מלך'". מעניין שכך הוא גם בלטינית (REX), וביוונית (מונארך = שליט [מונו] יחיד [ארך]) ובגרמנית ('רייך'). אצלנו ט"ו ל"ב מוזכר 'חושי הארכי'. התרגום ליוונית 'מתקן' את המילה "הארכי" שלא היתה מובנת לו, לשם "רעה דוד" (על פי פסוק ל"ז). כמובן שאין צורך לתקן. כל ההיקרויות של המילה 'רעה' (מלכים א' ד' ה', דברי הימים א' כ"ז ל"ג), מופיעות בצמידות: 'רעה המלך' או 'רעה דוד'. נראה שהיה זה תפקיד של יועץ המלך (והשם נובע כמובן מלשון רעות).

יהודה קיל מציין כי באיגרות תל אל עמרנה מוזכר פקיד בשם 'רוחי שאָרִי', שאינו אלא תעתיק אכדי של רע המלך. גם ר. דה וו (חיי יום יום בישראל בתקופת המקרא חלק א' [בתרגום א' אמיר] עמ' 135) מציין את האגרות הנ"ל ומציין שישנו תואר אצולה מצרי 'רח נסות' שפירושו ידוע המלך (השווה מלכים ב' י' י"א). ראית מה ניתן להביא מאיוב (י"ט י"ז): "רוחי זרה לאשתי, וחנתי לבני בטני". בעוד הפרשנים מפרשים את המילה 'רוחי' בתור נפשי, כלומר רגשותי, ניתן להסביר (ע"פ התחלפות אותיות ע' וח' והנאמר לעיל) ש'רוחי' היא רעותי, כלומר תְּבַרְתִּי זרה לאשתי, בדיוק כשם שהחן שלי זר לצאצאי. לעניות דעתי, 'הארכי' איננו שם המקום ממנו בא חושי, אלא שם התואר שלו, מלשון 'רך=מלך', שמקביל לשם התואר השני שלו, 'רעה המלך', כלומר 'חושי המלכות'.

43 מועד קטן ט"ז ע"ב.

44 ככל הנראה בקשה זו של דוד היא מפתיעה, אם כי נראה שהייתה זו המערכה החשובה הראשונה שדוד לא השתתף בה, ולכן היה נחוץ לו להיוודע מכלי ראשון מאחד מן המפקדים הבכירים (ואוריה בהחלט יכול להיות מוגדר כאחד כזה, ראה י"ח ב' וכ"ג ל"ט). על כל פנים, יואב מציית ללא ערעור.

45 "שלום המלחמה" הוא למעשה אוקסימורון, דבר והיפוכו. הכוונה כמובן למצב המערכה.

46 שמואל א' כ"ו ט'. אצלנו ג' כ"ט-ל', ט"ז י', י"ט כ"ג ומלכים א' ב' ה'-ו'.

של יואב⁴⁷: "ויהי בבקר ויכתב דוד ספר אל יואב וישלח ביד אוריה. ויכתב בספר לאמר הבו את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת" (שם י"ד-ט"ו).

יואב מציית גם לפקודה זו: "ויהי בשמור יואב אל העיר, ויתן את אוריה אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שם"⁴⁸. כפי שתכנן יואב, היה. יואב מדווח על ביצוע המשימה לדוד, וכיאה לאדם שמכיר אותו לפני ולפנים, הוא יודע גם כיצד יגיב דוד. כדי לחפות על מעשי דוד, נאלץ יואב להקריב יחד עם אוריה, אחד מלוחמיו הטובים, גם לוחמים אחרים ולגרום בעצמו לתבוסת כוחותיו באותו יום.

"ואחרי אבשלום לא נטה" (מלכים-א' ב' כ"ח)

הקשר בין יואב לאבשלום מתחיל בהחזרתו של אבשלום לבית המלך⁴⁹. יואב יוזם את המפגש בין דוד לבין האישה התקועית, מפגש אשר גורם לדוד לצוות את יואב:

"ויאמר המלך אל יואב הנה נא עשיתי את הדבר הזה ולך השב את הנער את אבשלום: ויפל יואב אל פניו ארצה וישתחו ויברך את המלך ויאמר יואב היום ידע עבדך כי מצאתי חן בעיניך אדני המלך אשר עשה המלך את דבר עבדו עבדך: ויקם יואב וילך גשורה ויבא את אבשלום ירושלים" (י"ד כ"א-כ"ג)

מה גרם ליואב להחזיר את אבשלום לירושלים? לכאורה הוא אינו אלא מוציא לפועל את רצונו של דוד עצמו: "וידע יואב בן צרויה כי לב המלך על אבשלום" (י"ד א').⁵⁰ אולם הדברים אינם פשוטים, שהרי מיד לאחר שחזר אבשלום נאמר (פסוק כ"ד): "ויאמר המלך יסב אל ביתו ופני לא יראה, ויסב אבשלום אל ביתו ופני המלך לא ראה"⁵¹.

מדוע יואב אינו ממשיך לתווך בין דוד לאבשלום, גם כשאבשלום מפציר בו (פסוק כ"ט)? אליצור טען שיואב היה נתון במלכודת שהכין לעצמו, מחד הוא זה שאיפשר לאבשלום לחזור לירושלים מתוך חוסר הבנה לשאיפותיו המלכותיות של אבשלום, כשכבר הבין,

47 ראה יהודה קיל, דעת מקרא עמ' תכ"ט.

48 שם פסוק ט"ז. חז"ל מבקרים את מעשהו זה של יואב, עיין סנהדרין מ"ט ע"א.

49 ייתכן שהקשר מתחיל עוד כשיואב נלחם לצד דוד בתלמי מלך גשור (שמואל א' כ"ז ח'), שם רואה בשביה את בתו והיא נלקחת לבית דוד (שהרי מעכה אם אבשלום, הייתה אשת יפת תואר [עיין סנהדרין כ"א ע"א]). כדאי לשים לב לקשר (החיובי באותה עת) בין אבשלום ליואב בן דודו (על אף שהאינטרס היחיד שלו דואג יואב הוא האינטרס האישי של דוד, לבין הקשר [השלילי] - "ויגדב איש חכם מאד", "חכם לרשעה" - סנהדרין כ"א ע"א) בין אמנון לינדב בן דודו. ראה השערת יהודה קיל כי יונדב היה רע לאמנון, מתוך תפקיד רשמי - כמובא לעיל לגבי רעה המלך, הערה 42, ראה גם דברי הימים א' כ"ז ל"ב).

50 מצודת דוד מפרש: "וידע יואב - הכיר המלך אשר היה לבו טוב על אבשלום".

51 ואמנם דוד "נחם על אמנון כי מת" (י"ג ל"ט), ובכל זאת, במשך שנתיים לאחר שיבת אבשלום לירושלים, עדיין לא היה דוד מוכן לראותו (פסוק כ"ח).

היה כבר מסובך מבחינתו לבוא אל דוד ולומר שמה שחשב כנאמנות וגעגוע של בן לאביו אינה אלא תרמית מחוכמת⁵². נראה שאי אפשר להטיל את כל האשמה במרד אבשלום על צווארו של יואב. דווקא במקרה זה נבחן יואב כנאמן לדוד שקצת נרתע מלהשיב את אבשלום לגמרי כבן. כך כותב הר"ד (שם): "ולא אבה [יואב] לבוא אליו – פירוש: שלא שמע לו דוד ואמר לו לפני לא יראה".

כדי להכריח את יואב להגיע אליו, מצווה אבשלום את עבדיו להצית את חלקת שדה השעורים של יואב⁵³. מעשה זה מועיל, יואב מגיע אל אבשלום ומשכנע את דוד לראותו. כשיואב הגיע למסקנה כי יש לשמור על מלכותו של דוד – הוא הורג את אבשלום המורד במו ידיו (י"ח י"ד), גם במחיר סכסוך עם דוד, שלמענו יואב עובר על ציוויו של דוד עצמו⁵⁴.

52 יהודה אליצור, 'הרואה והרועה – רשימות על ספר שמואל', אלון שבות תשס"ח, עמ' 147. לאפשרות אחרת, ראה הצעתו של פוקלמן: J.P.Fokkelman, Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel, 1-4, Assen 1981-1983.

53 חז"ל מבקרים את אבשלום על שריפת שדהו של יואב (סוטה י"א ע"א): "כל השורף תבואתו של חברו, אינו מניח בן ליורשו". הדרשה מבוססת על הסתירה בין הפסוקים בספרנו: "ויולדו לאבשלום שלושה בנים ובת אחת" (י"ד כ"ז), ולעומת זה: "ואבשלם לקח ויצב לו בחיו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי" (י"ח י"ח). "אמר רב יצחק: שלא היה לו בן הגון למלוכה". מצאנו שדה שעורים פעם נוספת אצל דוד המלך, כאשר עמד בקרב מול פלשתים. כך הוא בדברי הימים א' י"א י"ג, ואילו אצלנו (כ"ג י"א) – מדובר בשדה עדישים. הגמרא בבבא קמא ס' ע"ב מסבירה הבדל זה, ולאחת השיטות בה אותו שדה הוצת. ככתוב אצלנו, כ"ג י"א, עושה המעשה הוא 'שמה בן אגא הררי' (או 'האררי', לפי כ"ג ל"ג). יהודה קיל (דעת מקרא לספר שמואל) מציין במקום כי "אין אנו מכירים לא שם מקום ולא שם משפחה 'הררי', אבל אפשר שבא מן Araru הנזכרת בתעודות חיצוניות קדומות, עיר בארץ Gari, שיש מזהים אותה עם גשור". גשור היא כידוע מוצאה של אם אבשלום. אם כן, לפי הצעה זו, בשתי הפעמים במקרא שבהן מצאנו רווח עקיף משדה (ולפי אחת השיטות בגמרא שהוזכרו, הבערת השדה על מנת להרויח תועלת עקיפה מכך) – היא זה על ידי איש גשורי, הלוא דבר הוא! מכיוון אחר ניתן לומר כפי שדרשו חז"ל (מועד קטן ט"ז ע"ב): "'אלה שמות הגברים לדוד...' (כ"ג ח'), אמר רבי אבהו: הכי קאמר: אלה שמות גבורותיו של דוד". לפי מדרש זה מדובר בדוד עצמו, ובשני המקרים העוסקים בשדות מדובר באדם מבית דוד!

מבין הלומדים את הפסוק "אלה שמות הגברים לדוד... עדינו העצנו" (כ"ג ח'), היו שפירשו כי הוא נאמר לא על דוד אלא על יואב. בירושלמי (מכות פ"ב ה"ו) נראה בפשטות כי הפסוק נאמר על יואב: "אפשר יואב דכתיב בו: 'תחכמני ראש השלש' (שם) היה טועה בדבר זה?". וכן ברד"ק על הפסוק, הכותב כך בפירוש בשם "יש מרבותינו". גם רש"י תענית כ"ח ע"א, ד"ה "הן בני יואב בן צרויה", כתב: "פלוגתא היא במסכת חגיגה: חד אמר עדינו העצני זה דוד וחד אמר זה יואב". ועיין במסורת הש"ס (שם). נשים לב שגם יואב שרף את תבואתו של חברו (ע"פ ההסבר דלעיל). ומובא בחז"ל (בבא בתרא קט"ז ע"א) שכמו אבשלום, גם יואב לא זכה להניח בן ליורשו – "יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה" (ולא גייעה).

54 יואב מבין היטב כי לא תיתכן אפשרות שלאחר המרד יהיה אבשלום חלק מרכזי ובונה בתוך מארג המלכות של בית דוד, ולאו דווקא כמלך. ניסיונו הנוסף של אדוניה לכבוש את כס המלוכה (עיין מלכים א' ב' י"ג-כ"ה), לאחר שנכשל במרד וקיבל חנינה מהמלך (מלכים א' פרק א'), יוכיח זאת.

למרות שבני צרויה היו לצדו של דוד, הוא אינו מהסס להשתמש שוב בביטוי (לאחר שכבר השתמש בו בתחילת המרד – ט"ז י'): "מה לי ולכם בני צרויה" (שם י"ט כ"ג). "מה לי ולכם", למרות שהיו כל העת לצדו! אלא שדוד מתנגד להחלטה משותפת. בתור מלך, הוא ייקבע בעצמו, בסופו של דבר, בגלל דאגתו לכלל ישראל.

בצוואתו, דוד אינו מאשים (אף לא ברמז) את יואב ברצח אבשלום⁵⁵. בקשתו מיואב ומאבישי (י"ח ה'): "לאט לי לנער לאבשלום" נובעת מרגשי האבהות שלו⁵⁶. לכן קורא לו דוד "נער", אף על פי שאבשלום כבר אב לארבעה ילדים! (י"ד כ"ז)⁵⁷ דבר זה מראה על הרגשתו כלפי אבשלום⁵⁸.

"יואב בן צרויה החל לחנות" (דברי הימים-א' כ"ז כ"ד)

מניין העם בימי דוד הוא מאורע מוזר, שקשה להסבירו⁵⁹, אם לא שנראה את המניין כשאיפה להקמת צבא גדול יותר. במקרה זה נראה כי דוד הוא השש אלי קרב, ויואב הוא

⁵⁵ למרות הרגשות המורכבים שמייחס לו אליצור, שם עמ' 146–145. ראה דברי רלב"ג במקום ודברי ר"י קרא ורד"ק עליהם.

⁵⁶ כך גם בקינתו של דוד על בנו. בהשוואה לקינה על אבנר, וודאי הקינה על שאול ויהונתן, כאן דוד כבר אינו מתגלה כנעים זמירות ישראל אלא כאב בלבד.

⁵⁷ ביטוי זהה אנו מוצאים בהתייחסותם של אחי יוסף לבנימין 'נער'. המעיין בפסוקים יבחין כי בנימין עצמו הוא כבר כבן שלושים ואב לעשרה בנים משל עצמו! מסתבר כי כאשר יש צורך להגן על מישוהו, הוא נראה בעיני המגן כנער חסר ישע. התייחסות נוספת למילה 'נער', היא היחס בשימוש במילה זו על ידי דוד והמקבלים את ציוויו לבין התייחסותו של יואב: "ויאמר האיש אל יואב... לא אשלח ידי אל בן המלך, כי באזינונו צוה המלך... שמרו מי בנער באבשלום" (פסוק י"ב)... "ויסבו עשרה נערים נשאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימתו" (פסוק ט"ו). השוואה זו משתמשת בשני השימושים של המילה 'נער'. כלומר, דוד עדיין מתייחס אל אבשלום כאל נער חסר ישע, ואילו 'נערי יואב' (שהינם יכולים להיות גברים) מחסלים את אבשלום (בניגוד לבקשתו של דוד), כיאה למורד במלכות.

⁵⁸ אהבתו של דוד לאבשלום הייתה טבעית ככל אב האוהב את בנו, אך אהבה זו היא שקלקלה את השורה. לאחר שדוד מתאבל מרה על אבשלום, נוזף בו יואב בחרפות (י"ט ו-ז): "ויבא יואב אל המלך הבית, ויאמר הבשת היום את פני כל עבדיך הממלטים את נפשך היום ואת נפש בניך ובנתיק ונפש נשיך ונפש פלגשיך. לאהבה את שנאיך ולשנא את אהביך... כי ידעתי היום כי לו אבשלום חי וכלנו היום מתים כי אז ישר בעיניך". בהמשך מאיים עליו יואב (פסוק ח'): "ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך כי ביקוק נשבעתי כי אינך יוצא אם ילין איש אתך הלילה ורעה לך זאת מכל הרעה אשר באה עליך מנעריך עד עתה". דוד אכן שומע בקולו ויוצא. נראה כי דוד אכן הכיר בטעותו, ולכן בסוף ימיו, כשהוא מצווה את שלמה על הריגת יואב, הוא איננו מזכיר כלל את הריגת אבשלום ביד יואב.

⁵⁹ עיין ברכות ס"ב ע"ב.

דווקא השקול. מהכתוב משמע במפורש כי יואב הוא שצדק בהתנהלותו למרות ציוויו של דוד:

"ויאמר דוד אל יואב ואל שרי העם⁶⁰, לכו ספרו את ישראל... ויאמר יואב, יוסף ה' על עמו כהם מאה פעמים, הלא אדני המלך כלם לאדני לעבדים, למה יבקש זאת אדני למה יהיה לאשמה לישראל. ודבר המלך חזק על יואב ויצא יואב... ויתן יואב את מספר מפקד העם אל דוד... ולוי ובנימין לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב" (דברי הימים א' כ"א א'-ו')

כלומר, יואב ביצע את המשימה ולא עבר על מצוות המלך, אך יחד עם זאת גרם שהמשימה לא תושלם⁶¹.

סוף דבר: "מי אשר לדוד – אחרי יואב" (שמואל-ב' כ' י"א)

המצביא הגדול ביותר המתואר במקרא (למעט, אולי, דוד), הנאמן למלכות עד מוות, מת כמורד במלכות.

נראה כי בחירתו של יואב באדוניה לא נבעה רק מהבנתו שהוא המתאים ביותר לשבת על כיסאו של דוד, אלא גם מההבנה כי עם אדוניה יהיה קל יותר ליואב לתפקד⁶². היכרותו של יואב את דוד, נתנה לו את האפשרות להבין כי דוד לא ימליץ ליורשו להשאיר את יואב על כנו כשר הצבא וכאיש החזק בממלכה. ייתכן שיואב אף ידע על השבועה הסודית של דוד לבת שבע: "אתה נשבעת בד' אלהיך לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי" (מלכים א' ז' ז'), אך העדיף להתעלם ממנה משיקולי נוחות.

מה קרה לו, לאדם הנאמן לדוד, אפילו יותר ממה שדוד היה נאמן לעצמו, שהגיע לידי שיקולים קרים של אינטרסים צרים? ייתכן שהתחברותו של יואב לאדוניה בסוף ימי דוד לא נראתה ליואב כמרד, שכן אדוניה היה הבן הרלוונטי המבוגר ביותר של דוד⁶³. יואב התעלם מרצונו של דוד מתוך סברה שאהבתו של דוד לבת שבע קלקלה את השורה

60 בגרסה אצלנו, כ"ד ב': "ויאמר המלך אל יואב שר החיל אשר אתו". שרים אחרים אינם מוזכרים.

61 ראה בהרחבה פסיקתא רבתי י"א נ"א.

62 כמובן שאי אפשר לקבל הצעה שיואב בחר באדוניה, בדלית ברירה, שכן לו עצמו לא היה בן הראוי לירשו (בבא בתרא קט"ז ע"א והשווה סוטה י"א ע"א), משום שאם אכן כך, יואב היה יכול להמליך את עצמו. אלא שגם ליואב ברור שמלכותו של דוד היא נצחית, והוא מעניק לה את כל התמיכה שהוא יכול (וחושב שהיא הנכונה) לתת.

63 רשימת בניו של דוד מובאת בפרק ג' ב'-ה'. כזכור, הבכור אמנון נרצח על ידי אבשלום, שנהרג אף הוא במרד אבשלום. כלאב/דניאל נעלם מעל פני השטח (ג' ו' בדברי הימים א' ג' א', נראה שמת בחיי אביו או שפרש מהמירוץ למלוכה לטובת לימוד תורה, עיין ברכות ד' ע"א). ממילא הבא בתור הוא אדוניה, בנו הרביעי של דוד.

וגרמה לו להבטיח את מלכותו לבנה, למרות שלדעת יואב לא היה מתאים. לכך הצטרפה הערכתו שלא יוכל להמשיך לשמש כשר הצבא של שלמה, כאמור לעיל.

אם נתבונן לאורך כל התקופה שיואב הלך עם דוד, נבחין כי הוא היה מסור לדוד. יואב חיפה על דוד כשהיה צריך (במעשה אוריה), וגם כאשר הפר את פקודותיו של דוד עשה מתוך מחשבה (לעיתים מתוך טעות בהבנת המציאות⁶⁴) שזה הדבר הנכון הטוב יותר לדוד עצמו⁶⁵. את כל זאת עשה יואב מתוך מסירות מוחלטת לדוד. חז"ל דרשו את הפסוק האחרון שנאמר על יואב: "ויקבר בביתו במדבר"⁶⁶, כדברי שבח ליואב⁶⁷:

"כמדבר – מה מדבר מופקר לכל, אף ביתו של יואב מופקר לכל [רש"י: לעניים, להתפרנס מביתו]. דבר אחר, כמדבר – מה מדבר מנוקה מגזל ועריות, אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות"

כלומר, למרות הביקורת הנמתחת על יואב בסוף ימיו, יואב מת נקי מעבירות! גבורתו של יואב ומסירות נפשו למען מלכות בית דוד הנצחית נחקה בלבבות כל ישראל, לאורך כל הדורות, והן שהפכו אותו לדמות הקלסית של "שר צבא ישראל".

⁶⁴ דוגמה יפה לענין זה היא הריגת אבנר. יואב טען כי יש להורגו מפני ש"ידעת את אבנר כי לפתתך בא ולדעת את מוצאך ומובאך (כתיב מבואך) ולדעת את כל אשר אתה עשה" (ג' כ"ה). אך מסתבר כי דוקא החלטתו של דוד להאמין לאבנר היתה הנכונה, כיון שלא היו לו נגיעות אישיות. הכתוב מעיד על יואב כי למרות טענתו, בתת-מודע שלו הסיבה להרוג את אבנר נבעה ממניעים אישיים: "ויכהו החמש וימת בדם עשהאל אחיו" (שם כ"ז) וכן: "ויואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר על אשר המית את עשהאל אחיהם" (שם ל').

⁶⁵ לאחר מרד אבשלום והריגתו, הוכחה צדקתו למול דוד (י"ט ו-ח'). בהריגת אבנר ועמשא טעה יואב, ואף הומת על כך בבוא היום (מלכים א' ב' ה', כ"ח-ל"ד).

⁶⁶ מלכים א' ב' ל"ד. יהודה קיל (פירוש 'דעת מקרא' לספר מלכים עמ' מ"ה) מסביר (על פי רש"י שם) כי המדבר הוא שטח המרעה (שבו מדברים את הצאן). הוא אף מאתר מדבר זה (בפירושו לדברי הימים א' עמ' ס"ח) בין בית לחם (עיר מוצאו של יואב) לתקוע (המדברית). לענ"ד, מכאן הקשר בין יואב לאשה התקועית (י"ד ב'), יחד עם ההבנה כי יש צורך באשה חכמה (עין מנחות פ"ה ע"ב), אך בהכרח לא מוכרת למלך. לעומת הבנת המדבר כפשוטו מעיר יואב אליצור ('הצעת זיהוי חדשה לעיר הישראלית בעין סמיה' בתוך 'מחקרי יהודה ושומרון', אריאל תשנ"ד עמ' 23). שחז"ל לא חרגו מפשט הכתובים, שכן "המעייין בקונקורדנציה ימצא שמכל היקרויות 'מדבר' במקרא, רק אחת או שתיים אינן מתייחסות לאזור שחון או שחון למחצה". ראה גם את הערתו של קיל (מלכים שם, הערה 30). ייתכן שהמשנה הדנה בהורג בשגגה הבורח לעיר מקלט (מכות פ"ב מ"ז): "ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם, שנאמר: 'אשר נס שמה' (במדבר ל"ה כ"ה) – שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו", רומזת לפסוקנו: "וימתהו ויקבר בביתו".

⁶⁷ סנהדרין מ"ט ע"א.